

UKRAYNA KRİZİNİN ULUSAL, BÖLGESEL-KÜRESEL BAĞLAMI VE GELECEK ÖNGÖRÜLERİ

Oktaý BİNGÖL*

Özet

Bu makalede 2013 sonlarından başlayarak 2014 Şubat ayında olgunlaşan ve dünya gündemini işgal etmeye başlayan Ukrayna'daki kriz, başlatıcı ve kolaylaştırıcı faktörlerin ötesinde tarihsel, sosyo- kültürel, ekonomik, psikolojik, kurumsal, jeopolitik ve uluslararası boyutlarıyla kapsamlı ve çok boyutlu bir çatışma olarak görülmektedir. Ukrayna devleti, SSCB sonrası 20 yılı aşkın sürede ülkenin tamamında meşruiyet sağlayamamaktadır. Ukrayna'da etnik ve dinsel hatlardan ziyade jeopolitik hatlara ve AB ve Rusya arasındaki etki mücadelesine denk düşen demografik farklılaşmanın, ulusal kimliğin ve modern Ukrayna ulusunun inşasında önemli bir engel olduğu görülmektedir. Yaşanan krizde Ukrayna ekonomisinin Rusya'ya bağımlılığı ile oligarklar ve siyasi seçkinlerin ittifakı tarafından kontrolü diğer önemli bir faktördür. Rusya'nın son dönemlerde yakın çevresinde ulusal hareketlere karşı kendine yakın nüfus ile sahip olduğu enerji kaynaklarını dış politika vasıtası olarak kullanma gayretleri Ukrayna özelinde tahrip edici etkiler doğurmaktadır. Rusya, NATO ve AB'nin genişlemesi sınırlarına dayandıkça algıladığı tehdidi yaşamsallaştırmakta, Gürcistan örneğine benzer şekilde Ukrayna'da da sıfır toplamlı oyun yaklaşımıyla hareket etmektedir. Ukrayna krizinin önümüzdeki dönemde Doğu Avrupa'nın dışına taşabilecek yansımaları olması muhtemel görülmektedir. Bu kapsamda; Avrasya coğrafyasındaki başta enerji olmak üzere güç mücadelesinin Kıbrıs sorunu, Orta Doğu Barış süreci, İran'ın nükleer programı, Suriye krizi ve Kürt sorunuyla etkileşimi mümkün görülmektedir. ABD'nin Doğu Asya ve Pasifik'e yönelmeye başladığı bu dönemde küresel boyutta yeni çatışma alanları ve işbirliği fırsatlarının ortaya çıkabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ukrayna krizi, Yakın çevre, Enerji, Rusya, ABD

Abstract

In this article, Ukraine's crisis, which started from the end of 2013 and has matured in February 2014, and has begun to occupy the world agenda is seen as a comprehensive and multi dimensional conflict with historical, socio- cultural, economic, psychological, institutional, geopolitical and international dimensions beyond the triggers and catalysts Ukrainian state can not provide legitimacy in the whole

---

* Dr., Başkent Üniversitesi, fertel1999@gmail.com

country in more than 20 years after the USSR. In Ukraine, the demographic differentiation of the country corresponding to the struggle for influence between the EU and Russia, and the geopolitical lines rather than ethnic and religious ones is seen as a major obstacle in building the national identity and modern Ukrainian nation. In the current crisis, the dependence of Ukrainian economy on Russia and control of it by the alliance of oligarchs and political elites are another important factor. Russia's efforts in recent years to use the population with close ties to her and the energy resources as the means of foreign policy against the national movements in the near abroad give rise to destructive effect with Ukraine in particular. As NATO and EU enlargement get closer to her borders, Russia has seen the threat it has perceived as vital for survival, and is moving with zero-sum game approach in Ukraine similar to Georgia crisis. It is seen likely that Ukraine crisis could spread outside of Eastern Europe in the coming period. In this context, the interactions between the struggle for power, particularly energy in Eurasia, and the Cyprus problem, the Middle East Peace Process, Iran's nuclear program, the Syrian crisis and the Kurdish problem are seen highly possible. It is assessed that the new conflict areas and cooperation opportunities at the global level may arise during this period in which the United States has turned to East Asia and the Pacific.

Keywords: Ukraine crisis, Near abroad, Energy, Russia, USA.

Ukrayna'da 2010 başkanlık ve 2012 parlamento seçimlerinden sonra kısmi gerginlikler yaşanmasına rağmen Kasım 2013'e kadar sürdürülebilir siyasi bir ortam hâkim olmuştur. 21 Kasım 2013 tarihinde Ukrayna hükümetinin Rusya'nın baskısıyla Avrupa Birliği ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayı reddetmesiyle başkent Kiev'de küçük çaplı protestolar başlamış, 30 Kasım'da güvenlik güçleri aşırı kuvvet kullanarak göstericileri dağıtmaya çalışmış, aşırı şiddete tepki gösteren halk giderek protestolara daha fazla destek verirken olaylar Kiev dışındaki şehirlere de sıçramıştır.

Başlangıçta sadece AB ile Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmamasına karşı gösterilen tepkiler giderek yolsuzluk, baskı ve insan hakları ihlallerini de konu edinerek hükümete yönelmiştir. Ukrayna güvenlik güçleri 10 Aralık'ta göstericileri tekrar dağıtmaya çalışmış, ancak başarılı olunamadığı gibi olaylarda göstericiler tarafından hükümet yetkililerine karşı da fiziksel şiddete başvurulmuştur. Ocak 2014'de protestolar yatışmaya başlamışken hükümetin gösterilere karşı sert yasal düzenlemeler yapmasıyla kriz tekrar tırmanarak kısa sürede silahlı çatışmaya dönüşmüş ve can kayıpları ile birlikte niteliği değişmiştir.

28 Ocak'ta iç ve dış baskılar sonucu hükümet geri adım atarak son çıkardığı yasaları yürürlükten kaldırmıştır. Krize çözüm aranırken göstericiler arasındaki radikal unsurlar tarafından Kiev ve batı Ukrayna'daki diğer şehirlerde kamu binaları işgal edilmiştir. Ukrayna güvenlik güçleri 18 Şu-

bat'ta üçüncü kez göstericileri dağıtmak için tekrar harekete geçmiş ve üç gün süreyle silahlı çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmalarda 100'e yakın insan hayatını kaybetmiş ve çok sayıda kişi yaralanmıştır. Ortaya çıkan kaos ortamında muhalif güçler yönetimi ele geçirerek AB yanlısı geçici bir yönetim kurarken, başkan Yanukoviç 21 Şubat'ta Kiev'den ayrılmak zorunda kalmış, yeni hükümet tarafından hakkında yakalama kararı çıkarılmıştır.

Kriz kısa sürede Ukrayna'nın doğu ve güney bölgelerine sıçramış, bu kez Rusya yanlısı ve geçici hükümet karşıtı gösteriler başlamıştır. Bu arada Kırım'da da durum gerginleşmiş ve Rusya askeri hazırlıklarını artırmıştır. Rusya devlet başkanı Putin Rus parlamentosundan gerekirse Kırım'a askeri müdahale yetkisi almıştır. Gelişmeler karşısında ABD ve AB Rusya'nın yaklaşımına karşı tepkilerini dile getirirken diplomatik çabalar da yoğunlaşmıştır. Rusya Ukrayna geçici hükümetini yasadışı bulurken, ABD ve AB destek verdiklerini açıklamıştır. Böylece Ukrayna krizi iç sınırların ötesinde bölgesel ve küresel bir boyuta taşınmıştır.

Yukarıda gelişimi özetlenen kriz, son üç ayda ortaya çıkan ani bir kriz olmaktan ziyade kökleri Ukrayna'nın tarihinde, jeo-politik, jeo-ekonomik ve sosyo-kültürel dinamiklerde bulunan ve süregelen kapsamlı bir kriz olarak öne çıkmakta, son on yıl içerisindeki iç siyasi ve dış jeopolitik gelişmelerle bütünlük göstermektedir. Bir anlamda Ukrayna'da 2004-2005 yıllarında yaşanan ve Turuncu Devrim döneminin dinamikleri devam etmektedir.

Bu makalede, Ukrayna krizinin ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde jeopolitik, jeo-ekonomik ve sosyo-kültürel boyutları kapsayan karmaşık dinamiklerinin çözümlenmesi ve uzun vadede krizin çok boyutlu etkilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Bu kapsamda makalenin birinci bölümünde Ukrayna'nın 1991'deki bağımsızlığından bugüne uzanan süreçte yaşamakta olduğu siyasi ve toplumsal kırılma ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde Ukrayna'nın jeo-politik önemi ve Rusya ile batı arasındaki değeri incelenmektedir. Üçüncü bölümde büyük güçlerin politikaları bölgesel ve küresel bağlamda analiz edilmektedir. Dördüncü bölümde ise krizin muhtemel seyri ile gelecekteki yansımaları tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Tarihsel Arka Plan ve Ukrayna'nın Kırılma Noktası

Ukrayna, doğusunda Rusya, kuzeyinde Beyaz Rusya, batısında Polonya, Slovakya ve Macaristan; güneybatısında Romanya ve Moldova, güneyinde Karadeniz ve Azak Denizi'nin yer aldığı bir Doğu Avrupa ülkesidir. Yüzölçümü 603.700 km² olan ülkenin nüfusu 46 milyondur. Nüfus bağımsızlıktan günümüze kadar beş milyonun üzerinde düşüş göstermiştir. Ekonomik sıkıntılar ülkenin sosyal hayatını da engellemekte ve tüm bu olumsuzluklar ülkenin nüfus kaybetmesine neden olmaktadır. (OKA Ukrayna Ülke Raporu:2) Ukrayna nüfusunun etkin bölümlenmesi yüzde olarak; 77,8 Ukraynalı, 17,3 Rus, 0,5 Kırım Tatarı, 0,4 Bulgar, 0,3 Macar, 0,3 Romanyalı, 0,3

Polonyalı, 0,2 Yahudi ve 1,8 diğerkleridir (CIA Factbook 2014). İdari yapı olarak 24 bölge (oblast), bir özerk bölge (Kırım Özerk Bölgesi) ve iki şehir idaresinden oluşmaktadır (DEİK Ukrayna Ülke Bülteni 2012:1).

Ukrayna'nın tamamına yakını Slav'dır. Ukraynalılar ve Ruslar dilsel ve kültürel olarak yakın etnik gruplardır, hatta Ukraynalılar küçük Ruslar olarak da adlandırılmaktadır. Dinsel olarak Ateistliğin yaygın olduğu nispeten serbest bir toplum olan Ukrayna'da bir dine inananlar arasında farklı kiliselere bağlılık olmasına rağmen Ortodoksluk hâkimdir. Dolayısıyla modern tarihsel süreçte etnik, dinsel ve mezhepsel hatlarda çatışma sık görülmemiştir. Toplumsal özelliklerin en dikkat çekici tarafı ise bir taraftan FEMEN gibi eleştirel gruplara diğerk taraftan aşırı sağ eğilimli yapıların gelişmesine imkân veriyor olmasıdır.

Ukrayna Orta ve Yeni Çağ dönemlerinde doğu ve orta Avrupa'daki güçlerin paylaşım mücadelelerinin etkisinde kalmıştır. Bu kapsamda kendi tarihinin büyük bölümünde Ukrayna'nın bir kısmı veya tamamı Litvanya, Polonya, Lehistan, Rusya ve Osmanlı Devleti'nin kontrolüne girmiştir. 1783'de Rusya'nın Kırım Hanlığı'nı ortadan kaldırması ile topraklarına kattığı Ukrayna, 1917 Devrimi'ni bağımsızlık için bir fırsat olarak görmüş ve ayaklanma başlamıştır. Ancak, 1920'de SSCB tarafından işgal edilerek Sovyetlerin parçası haline getirilmiştir (Armaoğlu 2007: 933).

Yaklaşık 70 yıl parçası olarak kaldığı Sovyetler Birliği ile siyasal, sosyal ve ekonomik olarak bütünleşen Ukrayna, 1989 yılına kadar ulusal kimlik çabasına girmemiş, Sovyet kimliğine rıza göstermiştir. SSCB'nin dağılma süreciyle birlikte diğerk ülkelerde olduğu gibi Ukrayna'da da bağımsızlık yanlısı oluşumlar ortaya çıkmıştır. Ukrayna, 1 Aralık 1991'de yapılan halk oylaması ile bağımsızlığını kazanmıştır (Armaoğlu 2007: 933).

Ukrayna'nın bağımsızlıktan sonra yüz yüze kaldığı sorunların başında devletin yeniden inşa süreci gelmektedir. Bu önemli süreçte Ukrayna siyasetçileri arasında iki yaklaşım etkili ve mücadele halinde olmuştur; *bağımsızlık yanlısı* ve *pragmatist* yaklaşımlar. Bağımsızlık yanlıları demokratikleşme, serbest piyasa ekonomisi ve Avrupa- Atlantik güvenlik yapılarına yönelirken; pragmatistler, bağımsızlık yanlısı yaklaşımın sonucu olarak sanayileşmenin ve üretimin azalacağını ve Rusya'daki pazarların kaybolacağını vurgulamışlar (Samokhvalov 2007:9), bunun yerine Rusya ile sıkı bağların devam ettirilerek Avrupa ile ihtiyatlı ilişkilerden yana olmuşlardır. Aslında her iki grup da bağımsızlık yanlısı bir seçeneğin ağır bedelini karşılamaya cesaret edememiştir.

Ukrayna'nın 1991-2014 arasındaki devlet başkanlarının yaklaşımı da yukarıdaki ikilem ve mücadeleyi yansıtmıştır. 1991-94 arasında başkanlık yapan Leonid Kravçuk, eski bir Komünist olarak göreve başlamış, ilk yıllarında bağımsızlık yanlısı politika izlemiş, son döneminde ise otoriter bir yönetim benimseyerek Rusya'ya yaklaşmıştır. 1994'de Rusya ile daha yakın ilişkileri olan Leonid Kuçma seçimleri kazanmış (Bilener 2004: 320-22),

beklentilerin aksine Rusya yanlısı bir politika izlememiştir (Mackinnon 2009: 226). Hatta Kuçma, AB üyeliğini öncelikli hedef olarak belirlemiştir (Purtaş 2005: 221). Kuçma 10 yıllık iktidarından son yıllarında gittikçe otoriterleşmiş ve yolsuzluk iddiaları ile zayıflamıştır. 2002 yılında ortaya çıkan bant kayıtları ile hakkında çok sayıda yolsuzluk, usulsüzlük ve yasa dışılık suçlamaları yapılmış, bu olay *Kuçmagate* olarak adlandırılmıştır (Kuzio 2007: 42). Kuçmagate olayında ABD istihbaratının rolü her zaman tartışılmıştır.

Bu olaydan sonra Ukrayna hızla Turuncu Devrim olarak adlandırılan sürece girmiş, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde yoğun kitle hareketleri başlamıştır. 2004 yılında yapılan başkanlık seçimleri öncekiler gibi tartışmalı olmuş, önce Kuçma'nın desteklediği ve pragmatist yaklaşımlı Yanukoviç'in seçimi kazandığı açıklanmış; usulsüzlük iddiaları, yoğun kitle tepkileri, AB ve ABD'nin destekleri ile Anayasa Mahkemesi seçimlerin yenilenmesine karar vermiş, tekrar yapılan seçimleri ise bağımsızlık ve batı yanlısı Yusçenko kazanmıştır.

Yusçenko, 23 Ocak 2005 tarihinde yemin ederek Cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştır (Karadeniz Bülteni, 2007: 3). Yusçenko, Turuncu Devrim'in sembolü Yuliya Timoşenko'yu başbakan olarak atamıştır. 2006 parlamento seçimleri yaklaştıkça Yusçenko-Timoşenko arasında anlaşmazlıklar meydana gelmiş, yolsuzluk suçlamalarına maruz kalan Timoşenko hükümeti görevden alınmıştır. Mart 2006 tarihinde yapılan parlamento seçimlerinde istikrarsız siyasi bir tablo oluşmuş, Yanukoviç, Komünist Parti ile koalisyon hükümeti kurmuştur. Başkan Yusçenko ile Yanukoviç arasındaki güç savaşı tırmanmaya başlamıştır (Akın 2007:3). Özellikle AB ve NATO üyeliği başta olmak üzere batıya yaklaşma ve Rusya ile ilişkilerin devamı ana ayrılık noktasını teşkil etmiştir.

2010 başkanlık seçimlerine kadar bir kaç kez iç siyasi kriz yaşanmış, parlamento feshedilmiş erken seçim kararı alınmış, Eylül 2007'de yapılan parlamento seçimlerinde Timoşenko liderliğinde koalisyon teşkil edilmiştir (Akçora, 2008:1). Ukrayna'da 2007-2010 döneminde de istikrar sağlanamamıştır. Bu koşullarda girilen 2010 başkanlık seçimlerinde Yanukoviç iktidarı tekrar ele geçirmiştir. Yanukoviç'in dönemi de 2013 yılına kadar iç siyasi gerginlikleri ortadan kaldıramamış Kasım 2013'den itibaren iç huzursuzluklar baş göstermiştir.

Yukarıdaki tablo Ukrayna iç siyasetinin kırılganlığını ve jeopolitik hatlara denk gelen iç siyasi kutuplaşmaları sergilemektedir. Ukrayna'da iktidar çok sık değişmesine rağmen değişmeyen temel özellik, sağlıklı bir devlet-toplum ilişkisi kurulamaması, dış aktörlerin etkileşimine açıklık, güçlü oligarkların siyasette etkileri ve devletin yeni patrimoniyal özellikler taşımaya devam etmesidir.

Hemen tüm parlamento ve başkanlık seçimlerinde oyların dağılımı Rusya ve batının etkisini göstermektedir. Rusya etkisinde olan doğu ve gü-

ney bölgelerinde Rus yanlısı pragmatistler üstünlük sağlarken batı ve orta bölgelerde batı yanlısı bağımsızlıkçılar hâkimiyet kurmaktadır. Bu durum 2004 seçimlerinde oldukça belirgindir. Yanukoviç'in, Rusya'ya komşu iller ile Kırım'da yüzde 85-90 arasında aldığı oya karşın Yusçenko'nun Polonya'ya (AB'ye) komşu illerde yüzde 90 üzeri desteği görülmektedir (Kubiçek 2008:72). Sonraki seçimlerde de benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu tablonun ortaya çıkmasında; işsizliğin yüksek, gelir dağılımından alınan payın düşük ve AB ile etkileşimin daha fazla olduğu batı ve orta bölgelerinde halkın Polonyalı, Macar ve Slovak komşularıyla ilişkiye girdikçe kendi ekonomik yoksulluklarını ve demokrasi yoksunluklarını çarpıcı şekilde görebilmelerinin etkisi büyüktür.

İyimser bakış açısından Ukrayna'da 1991'den günümüze yaşanan siyasi dönüşüm tam olarak demokrasiye geçişi mümkün kılmamasına rağmen, siyasi partilerin varlığı, düzenli seçimler yoluyla siyasi katılım ve yasama ile yürütme arasında kısmi dengelerin kurulması önemli aşama olarak görülmektedir. Eleştirel bakış açısına sahip olanlar ise Ukrayna'da bir tür yeni patrimonyal devletin ortaya çıktığını, son 15 yıldır değişmeyen siyasiler arasında dönüşümlü olarak devletin özel mülk olarak kullanıldığı, sağlıklı bir devlet toplum ilişkisi kurulamadığı, patron-müşteri ve korumacılık-kayırmacılık ilişkisinin egemen olduğu iddia etmektedir (Malygina 2010:8).

Ukrayna, son on yılda siyasi, ekonomik ve sosyal alanlarda istikrar arayışında olan bir ülkedir. Başta ekonomi olmak üzere bazı alanlarda olumlu gelişmeler kaydedilirken hukukun üstünlüğü, şeffaflık ve özgürlüklerin kullanılması olumsuzluklar olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Ukrayna, Fund for Peace'in Başarısız Devletler Endeksi'nde 2005 yılında en kötü durumdaki ülkeler içinde 39'uncu sırada iken 2010 yılından itibaren durumu düzelmiş ve istikrarlı ülkelere arasına girmiştir. 2013 yılı endeksinde Ukrayna en kötülerden başlayarak yapılan sıralamada 178 ülke arasında 117'nci sırada yer almıştır (Failed State Index 2013). Aynı yıl Türkiye'nin 86'ncı sırada ve tehlike veren ülkeler arasında yer alması mukayese açısından dikkate değerdir. Bu veri, demokrasi verileriyle önemli oranda çelişmektedir. Ukrayna, 2013 Küresel Yolsuzluk Endeksi'ne 177 ülke arasında 149'uncu sırada (Corruption Perception Index 2013), diğer bir ifadeyle en kötü 25 arasında Kamerun, Nijerya ve Orta Afrika Cumhuriyeti ile aynı sırayı paylaşmaktadır. İfade özgürlüğünde 179 ülke arasında 116'ncı sırada, hukukun üstünlüğü sıralamasında dünyanın en kötülerinde ve yargı bağımsızlığında ise 142 ülke arasında 134'üncü sırada yer almaktadır (Corruption Perception Index 2013). Uluslararası Af Örgütü'nün son beş yıllık raporlarında Ukrayna'da insan haklarının yoğun bir şekilde ihlal edildiği, özgürlüklerin kısıtlandığına yer verilmektedir.

Diğer taraftan Ukrayna'da iç siyaset, bağımsızlığın kazanıldığı 1991'den günümüze sağlıklı bir devlet toplum ilişkisinden ziyade dış etki-lerle şekillenmektedir. Bu bağlamda dış aktörlerden AB, ABD ve Rusya'nın

etkisi fazladır. İç aktörlerden ise oligarkların ayrı bir yeri bulunmaktadır. Rusya, ülkenin doğusunda ve güneyindeki etnik Rus nüfusu ile Ukrayna'nın Rusya'ya ekonomik bağımlılığını kullanarak siyaseti yönlendirmeye çalışırken, batı ise sivil toplum kuruluşları, AB ve NATO'nun işbirliği mekanizmaları vasıtasıyla etkili olmaktadır.

ABD, küresel boyutta faaliyet gösteren çeşitli sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla 2000'li yıllardan itibaren Ukrayna iç siyasetini şekillendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Ukrayna'daki gençlik örgütü PORA dikkate değerdir. PORA'nın ABD'nin resmi yardım kuruluşu olan U.S. Agency for International Development (USIAD) ile ABD'li George Soros'un Açık Toplum Örgütü, ABD STK'larından National Endowment for Democracy (NED), National Democratic Institute ve International Republican Institute (IRF) tarafından desteklediği iddia edilmektedir (Başyurt'tan aktaran Olçar 2007: 277). Verilen destekler arasında eğitim ve önemli miktarlarda maddi yardım da yer almaktadır. Örneğin muhaliflere 2003 yılında IRF'in 1,3; USAID'in ise 1,5 milyon dolar yardımda bulunduğu iddialar arasındadır (Sushko ve Prys-tayko 2006: 135).

Ukrayna'nın iç siyasetinde beş büyük siyasi parti rol oynamaktadır. Bölgeler Partisi, Ukrayna parlamentosundaki en büyük gruptur. En fazla desteği doğu Ukrayna'dan almaktadır. Ukrayna milliyetçiliğine olumlu yaklaşmamakta, Rusya ile yakın ilişkiler kurulmasından yana tavır almaktadır. Güçlü oligarkların ve iş adamlarının etkisi oldukça belirgindir. Şubat 2014 olaylarından sonra milletvekillerinin bir bölümünün partiden ayrıldığı iddia edilmektedir. Anavatan Partisi, Yuliya Timoşenko tarafından kurulan, batı ve orta Ukrayna'dan destek alan, Ukrayna milliyetçiliğinin hâkim olduğu partidir. Rusya bağımlılığından kurtulma ve AB ile ilişkileri geliştirmekten yanadır. Şubat 2014 olayları sonrası Ukrayna parlamentosunda etkindir. Ukrayna Demokratik İttifakı (UDAR), eski ağır sıklet boks şampiyonu Vitali Klitchko tarafından kurulmuştur. Belirli amaçlardan ziyade kişisel karizmaya dayanan bir partidir. ABD'nin Cumhuriyetçi Partisi ile ilişkisi olduğu iddia edilmektedir. Özgürlük Partisi, aşırı Ukrayna milliyetçisi bir partidir. Batı Ukrayna'dan destek almaktadır. Şiddet kullanmayı da tercih etmektedir. Komünist Parti, doğu Ukrayna'dan ve genellikle yaşlı nüfustan destek alan bir partidir. Rusya ile sıkı ilişkilerden yanadır (Woehrel 2014:3).

Son parlamento seçimlerinde Bölgeler Partisi, yüzde 30, Anavatan 25,55, UDAR, 13.97, Komünist Parti, 13.18, Özgürlük Partisi 10.45 oy almıştır (UER 2012).

Ukrayna krizinde en fazla konuşulan ve protestolarda şiddeti kullanarak adından sıkça söz edilmesini sağlayanların başında Sağ Sektör olarak adlandırılan grup gelmektedir. Sağ Sektör, çeşitli aşırı milliyetçi sosyal-siyasal ve milis gruplarından oluşmaktadır. Neo faşistler olarak da adlandırılmaktadır. 5,000 civarında üyesi olduğu ancak hızla büyüdüğü iddia edilmektedir (The Radikal Ukrainian Group Right Sector, www.welt.de/).

22 Şubat'tan itibaren Ukrayna Parlamentosu'nun tamamı muhalif partilerin milletvekillerinden oluşmaktadır. Timoşenko'nun yardımcısı ve Anavatan Partisi liderlerinden Oleksandr Turchynov, meclis başkanı ve başkan vekili olarak, aynı partiden Arseniy Yatsenyuk başbakan olarak görevlendirilmiş, bakanlıklar muhalefet partilerince paylaşılmıştır.

Ukrayna'nın iç siyasetinde kırılmanın uzun bir dönem devam edeceği öngörülmektedir. Öncelikle protestolarda öne çıkan sosyal ve siyasal grupların taleplerinin karşılanması oldukça zordur. Başta yolsuzluk olmak üzere insan hakları, şeffaflık ve özgürlükler en kritik konulardır. Geçici meclis başkanı, başbakan ve bakanların toplumun güvenini kazandıklarını söylemek zordur. Aksine protestolarda bu liderler de fazlasıyla eleştiriye maruz kalmıştır. Diğer taraftan Yanukoviç yönetiminin devrilmesinde en önemli rolü oynayan Sağ Sektör'ün idare edilmesinin başlı başına hassas bir konu olduğu değerlendirilmektedir.

Ülkenin bölünmesi önemli bir tehlike olmaya devam etmektedir. Başta Kırım olmak üzere doğu Ukrayna illerinin mevcut durumdan rahatsızlıkları ortadadır. Mevcut hükümetin gücü tüm Ukrayna'yı birleştirmekten uzak görülmektedir. Ayrılıkçı hareketlerin hem Rusya hem de ülke içindeki oligark ve iş çevreleri tarafından yeni şekillenecek Ukrayna devletinde yer almak, çıkarlarını korumak ve tavizler için kullanılması olasıdır.

Ukrayna'nın kırılmasında 2009'da yaşanan ekonomik krizin de etkisi büyüktür. Ukrayna Gayri Safi Milli Hâsılası (GSMH) 2009'da yüzde 15,1 düşmüştür. 2010 ve 2011'de kısmi toparlanma olmasına rağmen 2012'den itibaren tekrar bozulma görülmüştür. Ukrayna kişi başına düşen milli gelir olarak Avrupa'nın en kötü durumda olan ülkelerinden biridir. AB ortalamasının yüzde 21'i, Rusya ortalamasının yüzde 43'ü oranındadır. Ukrayna 2013'de protestolar başlamadan önce borç batağına düşmüştür. IMF, 15 milyar dolar borç vermeyi ekonomik reformlara bağlanmış, Rusya ve Çin'den borç alma gayretleri ise sorunu çözmemiştir (EIU Report 2014, www.store.eiu.com). Krizin başlamasıyla ekonomik durum biraz daha kötüleşmiştir. Ukrayna hükümeti son birkaç aydır vergi toplayamamakta ve maaşları ödeyememektedir. 2014-2015 dönemi için ihtiyaç duyulan 35 milyar dolarlık mali yardım için IMF ve uluslararası bağışçılar her şeyden önce Ukrayna'da siyasi istikrar beklemektedirler (Woehrel 2014:5).

Ukrayna'nın Jeopolitiği

Ukrayna'nın jeopolitik değeri tek bir dinamikten ziyade çok sayıda faktörün etkileşimi ile ortaya çıkmaktadır. Öncelikle Ukrayna yüzlerce yıllık tarihsel geçmişte Avrupalı büyük güçler arasında hemen her zaman mücadele alanı olmuştur. Avrupalı bölgesel güçler, Ukrayna topraklarını daima bir geçiş ve üs bölgesi, stratejik derinlik ve tampon bölge olarak kabul etmişlerdir. Rusçada on ikinci yüzyıldan beri kullanılan "Ukraina" sözcüğü, "sınır ülkesi", "uç ülkesi" gibi anlamlar taşımaktadır (Bilener, 2004: 311).

Ukrayna'nın da içinde bulunduğu coğrafi alanın kavramsallaştırılmasında farklı terimler kullanılmaktadır. SSCB'nin dağılması sonrası ortaya çıkan ve Rusya Federasyonu'nun topraklarının dışında kalan alan AB bakış açısıyla Sovyet Sonrası Alan (Post Soviet Space-PSS) olarak tanımlanmaktadır (Samokhvalov 2007:5). PSS sadece Ukrayna'yı değil Avrupa'da Baltık devletleri, Beyaz Rusya, Moldova; Asya'da ise Güney Kafkasya Cumhuriyetleri ile Orta Asya Cumhuriyetlerini kapsamaktadır. Aynı bölgenin Rusya bakış açısıyla yakın çevre (Near Abroad) şeklinde tanımlandığı akademik çevrelerde kabul görmektedir. Terim 1990-1996 yıllarında Rusya dışişleri bakanlığı yapan Andrey Kozyrev'in Doğu ve Orta Avrupa'ya yönelik kullandığı kavramın genişletilmesi ile yaratılmıştır (Martinsen 2002:1).

ABD bakış açısını ise Brzezinski'nin Büyük Satranç Tahtası adlı eserinde bulmak mümkündür. Brzezinski'ye göre Ukrayna 1991 sonrasında Polonya, Fransa ve Almanya ile birlikte Avrupa güvenliğinin kritik merkezini oluşturmaktadır (Brzezinski 2005:123). Brzezinski ayrıca Ukrayna'nın Almanya'nın özel çıkar alanı içinde yer alan ülkelerden biri olduğunu belirtmektedir (Brzezinski 2005:95). Brzezinski Ukrayna'yı Avrasya Satranç Tahtasında yeni ve önemli bir jeopolitik eksen olarak görmekte, Ukrayna'nın Rusya'nın yenedünya sistemindeki yönünün belirlenmesi açısından önemini şu cümlelerle vurgulamaktadır. *[Ukrayna'nın] bağımsız bir devlet olarak mevcudiyeti Rusya'nın dönüştürülmesine yardımcı olmakta, böylece Rusya'nın Avrasya İmparatorluğu olması durdurulmaktadır. Rusya Ukrayna olmaksızın da imparatorluk statüsüne geri dönmeye çabalayabilir. O zaman ağırlıklı olarak Asya İmparatorluğu olacaktır* (Brzezinski 2005:71-72).

Doğu-Batı istikametinde Asya-Avrupa kara bağlantısının, kuzey-güney istikametinde de Baltık-Karadeniz suyolları bağlantısının kesişim alanındaki coğrafi konumu Ukrayna'nın önemli bir denge unsuru olmasını sağlamaktadır (Davutoğlu 2003: 193). Ancak tarihsel süreçte Ukrayna'nın denge unsuru özelliğinden ziyade çatışma alanı niteliği öne çıkmıştır.

Ukrayna'nın Kırım yarımadası bir taraftan Karadeniz'in kuzeyini kontrol etmekte diğer taraftan Azak Denizi'ni batı ve güneyden sınırlamaktadır. Kırım, Kerç boğazı vasıtasıyla Avrupa'yı Kuzey Kafkasya'ya bağlamaktadır. Ukrayna Rusya'nın savunmasında merkezi bir role sahiptir. İki ülke uzun bir sınır paylaşmaktadır. Moskova, Ukrayna sınırından yaklaşık 500 km mesafededir. Aradaki arazi genel olarak ovalık ve savunulması zordur. Ukrayna-Kazakistan boşluğu kapatıldığında Rusya Kafkaslardan da ayrılmış olur. Oysa Kafkaslar Ruslar için güneye karşı doğal savunma alanıdır.

Ukrayna iki önemli limana ev sahipliği yapmaktadır; Odesa ve Sivastopol. Her ikisi de Rusya için Karadeniz'deki kendi limanı Novorosik'ten daha önemlidir. Bu iki limandan ticari ve askeri olarak yoksun kalan Rusya Karadeniz'de etkinliğini devam ettirmekte ve nihayetinde Akdeniz'e çıkmakta zorlanır. Rusya'nın diğer bölgelerde kalan limanları da; teorik olarak batıda İzlanda ve İngiltere, kuzeydoğuda buzullar, Baltık denizinde Danimarka ve

doğuda Japonya tarafından kapatılabilir. Böyle bir varsayımın gerçekleşmesi ise Rusya'nın denizlerden soyutlanması ve tam bir kara ülkesi haline getirilmesi demektir. Ukrayna'nın tek başına Rusya için önemli olmasından ziyade yukarıdaki olasılık daha tehlikeli görünmektedir.

Diğer taraftan Ukrayna eski Doğu Bloğu'ndan kopan ve bugün AB üyeleri Polonya, Macaristan, Romanya ve Slovakya'ya Rusya'nın fiziki etkisinden ayıran bir coğrafi konuma sahiptir. Bu özelliği ile komşuları için de Rusya'ya karşı derinlik sağlamaktadır.

Ukrayna'nın jeopolitik değerinden dolayı çatışma alanı durumuna dönüşmesi I ve II. Dünya savaşlarında açık olarak ortaya çıkmıştır. İki dünya savaşında da doğu cephesinde muharebelerin önemli bir kısmı Ukrayna toprakları üzerinde cereyan etmiş, Ukrayna o dönemlerde tampon bölge görevini ağır bedeller ödeyerek yerine getirmiştir.

I. Dünya Savaşı'nda Ukrayna Rusya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu arasında kalmış, doğu Ukrayna'yı elde bulunduran Ruslar derinlikte yığınaklanma ve hazırlık imkânı bulmuştur. Ruslar Ukrayna'yı üs bölgesi olarak kullanarak Avusturya-Macaristan kuvvetlerine karşı başarılı manevralar yapmışlar, ayrıca savaş süresince yaklaşık 3,5 milyon Ukraynalıyı asker olarak kendi saflarında kullanmışlardır (Subtelny 2000: 340-344).

II. Dünya Savaşı başlayana kadar Ukrayna SSCB kontrolünde kalmıştır. Bu dönemde Stalin, Ukrayna'nın tarım ürünlerinden azami şekilde faydalanarak Rusya'da sanayileşmeye hız kazandırmıştır. II. Dünya Savaşı başladığında Almanlar Barbarossa harekâtı ile başlangıçta Ukrayna topraklarını ele geçirmiştir (Wilt 1981:187-191). Tarım ürünlerini bu sefer Almanlar kullanmıştır. Sanayi tesisleri ise geri çekilen Sovyet ordusu tarafından ya sökülerek Uralların gerisine taşınmış ya da tahrip edilmiştir. Almanlar Rusya derinliklerine yönelik muharebelerde Baltık ülkeleri ile birlikte Ukrayna'yı üs bölgesi olarak kullanmıştır.

Sovyetler de Almanları geri püskürttükten sonra 1 Aralık 1943'e kadar Ukrayna'nın doğusunu ele geçirmişler (Hart 1973:516-520), batı Ukrayna ile Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'a yönelik ileri hareketlerinde yığınaklanmalarını burada yapmışlardır.

Ukrayna'nın ikinci önemini jeo-ekonomik boyutta bulmak mümkündür. Ukrayna, Rusya, Orta Asya ve Hazar Denizi enerji kaynaklarının toprakları üzerinden Avrupa ülkelerine taşınmasında büyük öneme sahiptir. Ukrayna'nın bu özelliği Ukrayna'yı, Rusya açısından vazgeçilmesi, göz ardı edilmesi imkânsız bir konuma sokmakta ve bu özelliğiyle Ukrayna enerji petrol ve doğalgaz bakımından Rusya'ya olan bağımlılığını dengelemektedir (Ertan 2005: 114).

Ayrıca Ukrayna Rusya için başta doğal gaz olmak üzere Rus ihraç ürünleri için iyi bir pazardır. Ukrayna Avrupa'nın tarım ürünleri deposu olarak adlandırılmaktadır. Dünyadaki buğday ihraç eden ilk on ülke arasında yedinci sıradadır (FAO 2014). Buğdayın dışında diğer tahıllar ile endüstriyel

tarım ürünlerinde de ileri düzeydedir. Başta demir olmak üzere madenler ile demir çelik, gemi ve uçak sanayi gelişmiştir. Bu özellikler Ukrayna'ya jeoekonomik değer katmaktadır. AB ve Rusya ile karşılıklı bağımlılık oluşturmaktadır.

Ukrayna'nın AB ve Rusya ile kapsamlı ekonomik ve ticari ilişkileri bulunmaktadır. Bunları üç grup altında toplamak mümkündür; dış ticaret, yabancı yatırımlar ve yurt dışında çalışan Ukraynalılar. Dış ticaret açısından Rusya önde gelmektedir. 2013 verilerine göre Ukrayna'nın ihracat gelirlerin yaklaşık yüzde 25'i Rusya ile ticareten karşılanmaktadır. Rusya'dan ithalatın toplam içindeki payı da 27'dir. AB ise ekonomik açıdan Ukrayna için gittikçe önem kazanmaktadır. AB içinde de Polonya ve İtalya önde gelmektedir. İhracatta AB toplamı Rusya'ya yaklaşmıştır. Ana ihracat ürünleri tahıllar ve madenlerdir. Ukrayna'nın ithalatında ise AB son yıllarda yüzde 35'lik pay ile Rusya'yı geçmiştir. AB'den ithalatın yüzde 30'dan fazlası Almanya'dan yapılmaktadır (Ukraine Economic Links with Russia and the EU, 2013).

Yabancı dış yatırımlarda ise AB baskın bir konumdadır. 2012'de Ukrayna'ya yapılan dış yatırımların yüzde 80'i AB, yüzde 7'si Rusya kaynaklıdır. Yurtdışında 1,2 milyon Ukraynalı işçi bulunmaktadır. Bunların yüzde 43'ü Rusya'da yüzde 40'ı ise Polonya, Çek Cumhuriyeti ve İtalya'da bulunmaktadır (Ukraine Economic Links with Russia and the EU, 2013).

Ukrayna Üzerinden Bölgesel ve Küresel Mücadele

Rusya'nın Yakın Çevre ve Ukrayna Politikaları

Rusya, 1991-1999 arasında siyasi ve ekonomik olarak tam bir kaos dönemi yaşarken Sovyet Sonrası Alanı veya yakın çevreyi kontrol etmekte zorlanmıştır. Rusya yüzlerce etnik gruba ve halka ev sahipliği yapan bir ülke olduğundan doğal olarak bünyesinden istikrarsızlıklar ve krizler üretmiş, yakın çevreden de tehlike algılamıştır.

Yaşanan istikrarsızlıklar Avrupa'daki eski Doğu Bloğu ülkelerinin ve yakın çevrenin ABD ve AB tarafından süratle doldurulması için uygun fırsatlar yaratmıştır. ABD ve AB, eski SSCB cumhuriyetlerini Rusya'nın yörengesinden uzaklaştıracak ve Avrupa-Atlantik güvenlik mekanizmalarına dâhil edecek bir seri programlar başlatmıştır. Bu kapsamda ABD, 1993'de kendi Avrupa Komutanlığı kanalıyla Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri ile Güney Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerini ABD'nin eyaletleri ile Eyalet Ortaklık Programı (State Partnership Programı-SPP) adı altında eşleştirmiştir. Programa Yugoslavya, Doğu Bloğu ve SSCB'den kopan Güney Kafkasya ve Avrupa ülkelerinden, Ukrayna dâhil olmak üzere 22'si alınmış, sadece Beyaz Rusya dışarıda kalmıştır (State Partnership Program, www.eucom.mil/). Bu program ile ülkelerin NATO ve AB ile yakın ilişkilere hazırlanması amaçlanmıştır. Ukrayna Kaliforniya ile eşleştirilmiştir.

ABD bu girişimini NATO platformlarında da sürdürmüş ve 1994'de NATO Barış İçin Ortaklık (BİO) Programı (Partnership for Peace Programme-PfP) başlatılmıştır. PfP programı SPP'den daha kapsamlı olmuş ve SSCB'den kopan Orta Asya Ülkeleri ile Beyaz Rusya da katılmıştır (PfP Signatures, www.nato.int).

PfP kapsamına alınan ülkelerden Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan 1999'de; Bulgaristan, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya ve Slovenya 2004'de; Arnavutluk ve Hırvatistan ise 2009'da NATO üyesi olmuştur (NATO member countries, www.nato.int). Söz konusu ülkelerin AB ile de bütünleşme çabaları neredeyse eş zamanlı olarak devam etmiş, NATO'ya üye olan ülkelerden Arnavutluk hariç diğerleri 2004-2007 yılları arasında Hırvatistan ise 2013'de üyeliğe kabul edilmiştir (EU member countries, www.europa.eu).

ABD ve AB bu girişimlerle PSS'yi doldurup sınırlarına yaklaşırken Rusya 2000'li yıllara kadar karşılık verecek güçte olmamış, hatta kendisi de PfP programına katılmış ve NATO ile özel bir ilişki şekli kurulmasını kabul etmiştir. Bunda ABD ve başta Almanya olmak üzere AB'den aldığı mali yardımın da etkisi olmuştur. ABD'nin 1992-2000 yardımları 19 milyar dolara ulaşmıştır (Nichol 2014:48). Bu dönem Rusya'nın yakın çevresinde olanlara seyirci kaldığı en azından müdahale edemediği bir dönemdir.

Rusya'nın yakın çevresine karşı yaklaşımı gerçekte 2000 yılından itibaren Putin dönemiyle birlikte değişmeye başlamıştır. Putin'in, Rusya'yı tekrar büyük bir güç haline getireceği, kaybolan prestijini kazandıracağı ve yakın çevrede kontrol sağlayacağı değerlendirilmeye başlanmıştır (Nichol 2014: 42).

Bu kapsamda, örneğin Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)'nün 15 Mayıs 1992 tarihinde imzalanan Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Kolektif Güvenlik Anlaşması esas alınarak 7 Ekim 2002 tarihinde Rusya, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımıyla (Özbekistan da 23 Haziran 2006'da dahil olacaktır) kurulması, Rusya'nın Avrasya bölgesindeki yeni tehditleri önlemede bölgesel devletlerle ortak işbirliği arayışının bir sonucu olarak "askeri niteliği ağır basan bir blok" olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir (Erol ve Amirbek 2011: 318-319). Nitekim Rusya'nın yakın çevresindeki çıkarlarını korumak için "2. maddeye atıfta bulunarak askeri gücünü kullanabileceği mesajını iletmişti" de ifade edilmektedir (Erol ve Amirbek 2011: 320).

Diğer taraftan yakın çevredeki renkli devrimler Rusya'nın limitlerini test eden olaylar olarak ortaya çıkmıştır. 2003'de Gürcistan'da Gül, 2004'de Ukrayna'da Turuncu ve 2005'de Kırgızistan'da Lale devrimleri sonrası batı yanlısı veya Rusya'ya daha mesafeli hükümetler iş başına gelmiştir.

Rusların bakış açısından Ukrayna'nın AB ile sıkı ilişkileri Rusya'nın ulusal güvenliğine potansiyel hayati bir tehdittir. Ruslar bu düşüncelerini 2004'te AB yanlısı yönetimin iş başına gelmesiyle yüksek sesle dillendirmiş-

lerdir. O zaman başkan olan Putin, Ukrayna'daki değişimde kritik rol oynayan sivil toplum kuruluşlarını ABD ve İngiliz istihbaratının cephe güçleri olarak nitelendirmiştir. Rusya'nın 2004 ve sonrasında Ukrayna'nın Avrupa'ya yaklaşmasını bir taraftan ekonomik baskı diğer taraftan istihbarat servisinin faaliyetleri ile önlemeye çalıştığı iddia edilmektedir.

2003 ve 2006 arasında Putin önce içeride temizlik yaparak iç siyasette hâkimiyet sağlamış, ülke yönetimini merkezileştirmiş, Rus milliyetçiliğini teşvik etmiştir. Ekonomik olarak da merkezileşme yaşanmış, buna direnen oligarklar etkisizleştirilmiştir. Kuzey Kafkasya kontrol altına alınmış, yerel yetkiler azaltılmış ve ayrılıkçı hareketler bastırılmaya çalışılmıştır. Putin içeride gücünü sağlamlaştırdıktan sonra yakın çevreye yönelmiş ve üç temel güç unsuru olan Rus nüfus, enerji ve askeri gücüne güvenmiştir.

Aslında Rusların yakın çevrelerindeki ülkelere yönelik stratejilerinde Putin dönemi Sovyet ve Çarlık dönemlerinden oldukça farklıdır. Öncekiler işgal başta olmak üzere doğrudan kontrol amaçlarken Putin, dolaylı kontrol ve etki peşindedir. Rusların gerçekte Ukrayna'yı yönetmek gibi bir istekleri yoktur, istenen negatif kontroldür. Diğer bir deyişle Ukrayna'nın Rus çıkarlarına zarar vermemesidir.

Rusya 2006'da önce Ukrayna'yı doğalgaz fiyatları ile sıkıştırmış, bir süre gazın kesilmesi sadece Ukrayna'yı değil Avrupa'yı da sıkıntıya sokarak Rusya'nın önemli bir oyuncu olduğunu göstermiştir. Ukrayna üzerindeki baskıların etki yaratmasıyla Turuncu Devrim'in getirdiği yönetim ve ittifaklar kısa sürede dağılmıştır. Böylece 2010'da Yanukoviç'in başkanlığına giden yol açılmıştır.

NATO'nun Nisan 2008 başındaki Bükreş zirvesinde Ukrayna ve Gürcistan'ın üyelikleri ile ilgili adım atılmamasına rağmen Füze Savunma Kalkanı ile ilgili sistemlerin Çek Cumhuriyeti ve Polonya'da konuşlandırılması kararı Rusya tarafından ciddi bir tehdit olarak algılanmıştır. Rusya, NATO ve ABD'nin bu adımının karşılığını 13 Ağustos 2008'de Gürcistan-Abhazya krizinde kuvvet kullanarak vermiştir. Bu hamle ABD, AB ve özellikle Gürcistan ile Ukrayna'ya; Rusya'nın bu iki devletin NATO'ya girişlerinin kırmızı çizgisi olduğunu ve bu yönde kararlılığını göstermek için atılmıştır. Kuvvet kullanma aynı zamanda Rusya'yı dışarıda bırakarak batıya petrol göndermek isteyen Kazakistan'a verilen bir mesaj olmuştur. Kazakistan mesajı almış ve planlarını gözden geçirmiştir.

Rusya'nın 2008 hamlesinin etkileri, ABD'nin kendi yönetim değişikliği ile Afganistan ve Irak'ta fazlasıyla meşgul olması ve küresel ekonomik kriz nedeniyle sonraki yıllarda amaçlanandan daha fazla olmuş, 2010'dan başlayarak yakın çevrede siyasi değişimler yaşanmıştır. Ayrıca Rusya, birçok eski Sovyet ülkesini Rusya'nın Gümrük Birliği ile AB'nin Ortaklık Anlaşması arasında seçim yapma noktasına itmektedir. Gümrük Birliğinin 2015'de Avrasya Birliği'ne dönüşümü beklenmektedir. Bu ikilem ülkelerin iç siyasetinde etkili olmakta ve yönetim değişikliklerine katkı yapmaktadır. Bu kapsamda;

Ocak 2010'da Ukrayna'da Yanukoviç iktidarıyla Rusya ve Ukrayna arasında yakın işbirliği dönemi başlamıştır. 2010 Nisan ayında Kırgız başkan Bakiyev yönetimi değişmiş ve Ruslara daha yakın bir yönetim iktidara gelmiştir. Gürcistan'da ise Ekim 2012 parlamento ve 2013 başkanlık seçimleri ile Gül Devrimi sonlanmış, yeni yönetim Rusya'ya yaklaşmıştır.

Rusya liderliğindeki Gümrük Birliği, Rusya, Kazakistan ve Beyaz Rusya arasında siyasi ve ekonomik işbirliğinin ve bütünleşmenin artırılması önemli bir enstrümandır. Ukrayna, Ermenistan ve Kırgızistan'ın da katılması durumunda Rusya için önemi artacaktır.

Rusya'nın yakın çevresine yönelik olarak uyguladığı politikalar arasında da 2008 Gürcistan müdahalesinin ayrı bir değeri bulunmaktadır. Bu müdahale bir boyutuyla, Ukrayna'ya ve diğer yakın çevre ülkelerine ABD'nin ve diğer batılı güçlerin kendilerini koruyamayacağı ve Rusya'nın çıkarları tehlikeye girdiğinde savaşı bile göze alacağını göstermek anlamındadır. O dönemde Gürcistan ve Ukrayna'da NATO üyeliği konusunda aşırı bir istek ve beklenti vardı. Gürcistan müdahalesi sonrası her iki ülke de NATO üyelik beklentilerinden büyük ölçüde vazgeçmiştir. Ruslar, 10 yıl önce Ukrayna'nın yarattığı stratejik tehdit ile bugünkünü aynı düzeyde görüyor olmaları hayli olasıdır. Bu nedenle Rusya'nın, Ukrayna'nın kendi kampında kalmasını, en azından tarafsız olmasını ulusal güvenlik hedefi olarak görmeye devam ettiği değerlendirilmektedir.

ABD ve AB'de Rusya'nın 2008 müdahalesini bir istisna olarak değerlendirerek Avrupa'daki yakın çevrede askeri güç kullanımını mümkün görmeyen yaklaşımlar dikkat çekmektedir. Bu yaklaşımda haklılık payı olmasına rağmen, yıllarca Rus kontrolünde yaşayan eski Sovyet ülkeleri için askeri güç kullanımı ciddi bir algıdır. Bu ülkeler Avrupa'da NATO'nun Rusya'dan kaynaklanacak tehdide karşı ciddi bir garanti oluşturamayacağına inanmaktadırlar. Ayrıca savaşın başta Almanya olmak üzere Avrupalıların zihin dünyasındaki en son kavramlardan biri olduğuna inanların sayıcı oldukça fazladır. Bu durum Rusya için batı ile mücadelesinde kuvvet çarpanı etkisi göstermektedir.

AB'nin Politikaları

AB'nin 1990'lı yıllarda Ukrayna'ya yaklaşımı ABD ve NATO'nun çabaları ile paralellik göstermiştir. SSCB'nin dağılmasını müteakip AB'nin temel endişesi Ukrayna ve diğer SSCB sonrası ülkelere kaynaklanan güvenlik riskleri olmuştur. Bu nedenle AB ülkeleri ABD ile birlikte Ukrayna'da güvenlik sektörü reformu ve nükleer silahların kontrol altına alınması başta olmak üzere potansiyel risklerin azaltılmasına ağırlık vermiştir. Bu kapsamda AB, ABD'nin SPP ve NATO'nun PfP programını desteklemiş, Ukrayna'nın da bu girişimlerde yer almasını teşvik etmiştir.

Dönemin sonlarına doğru AB ile Ukrayna arasında 1998 yılında "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmış ve ilişkiler artmaya başlamıştır. AB,

PSS'yi 2004 ve 2007 yıllarındaki genişleme dalgalarıyla doldururken Ukrayna'ya da bir taraftan NATO üyeliği diğer taraftan AB üyeliği hedefleri verilmiştir. Her iki üyelik 2000'li yıllardan itibaren Ukrayna iç siyasetinde önemli dinamikler olarak öne çıkmıştır.

AB'nin 2004 yılında düzenlediği "Avrupa Komşuluk Politikası" (European Neighbourhood Policy) belgesinde, Ukrayna da yer almıştır (Karaca 2008: 94). Sonraki süreçte 2005 yılındaki AB-Ukrayna Eylem Planı ile Eylül 2008 AB-Ukrayna Zirvesi'nde bir ortaklık anlaşmasının imzalanmasının kararlaştırılması önemli aşamalar olarak görülmektedir. 2004-2010 arasındaki AB-Ukrayna ilişkilerinde alınan çok sayıda kararda Ukrayna'da AB yanlısı veya tamamen AB karşıtı olmayan iktidarların bulunması etkili olmuştur. Ancak ülke içinde güç paylaşımındaki değişimler AB hedefinden sapmalara neden olmuş, diğer taraftan siyasi kriterlerin karşılanamaması, iç reformların yapılamaması ve Rusya faktörü süreci baskılamıştır. 2010 yılında devlet başkanlığına seçilen Yanukoviç'in göreve başlaması ilişkilerin kesilmesine neden olmamış ancak ivme kaybedilmiştir.

AB'nin Ukrayna'ya yönelik politikasında üyeleri arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Ukrayna'ya komşu olan Polonya, Macaristan, Slovakya Rusya'nın etkisinden kurtulmuş bir Ukrayna'yı güvenlikleri açısından önemli görmekte, bu nedenle üyeliği desteklemektedirler. Fransa, başta mali yük ve Rusya'nın daha fazla tahrik edilmemesi için üyelik dışında işbirliği yaklaşımını benimserken, Almanya da üyeliğin mali boyutu, Ukrayna ile ticari ilişkilerin ve Rusya ile enerji anlaşmalarının devamı için temkinli iyimserlik yaklaşımını sürdürmektedir. Almanya iç siyasi aktörleri de üyelik konusunda bölünmüş durumdadır. Almanya Başbakanı Schroder 2003 yılında Ukrayna'nın AB'ye katılımına olumlu bakarken dışişleri bakanı J. Fischer'in üyeliğin ucunun açık olduğunu vurgulaması dikkat çekmektedir (Can 2008: 10).

Rusya'nın Ukrayna'nın hem AB hem de NATO üyeliğine sert tepki göstermesinin AB ülkelerinin yaklaşımlarını etkilediği yaygın kabul görmektedir. Bu nedenle AB'nin Ukrayna'ya herhangi bir üyelik garantisi vermeden karşılıklı ilişkileri geliştirerek bağımlılık yaratmaya çalıştığı görülmektedir.

Diğer taraftan Ukrayna'nın Avrupa için stratejik değeri Rusya'nın atfettiği yaşamsal değerle mukayese edilemeyecek düzeydedir. AB'nin Ukrayna'dan asıl beklentisi Ukrayna'nın Avrupalı, anayasal demokrasiye ve liberal bir ekonomiye sahip, kendilerine yük olmayacak bir ülke olmasıdır. Bu beklenti Ukrayna halkının bir bölümü tarafından büyük umutlara dönüştürülmektedir. Bunun sonucunda Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmaması büyük bir fırsatın kaçırılması şeklinde algılanarak yoğun protestolara neden olabilmektedir.

ABD'nin politikası

ABD'nin Ukrayna politikası SSCB'den ve Doğu Bloğu'ndan ayrılan diğer ülkelere yönelik yaklaşımları ile paralellik taşımaktadır. ABD, 1991'de siyasi ilişki kurduğu Ukrayna'nın serbest piyasa ekonomisine ve liberal demokrasiye geçişine önem vermekte; Avrupa'ya yaklaşmasını ve Avrupa-Atlantik güvenlik yapıları ile bütünleşmesini amaçlamaktadır (U.S. Relations With Ukraine, 2013).

ABD'nin 1990'lı yıllarda Ukrayna politikasında temel amaçlarından biri de SSCB'den kalan nükleer silahların kontrol altına alınması ve imhasıdır. Bu kapsamda 1994'de ABD, Ukrayna ve Rusya arasında üçlü anlaşma imzalanmış, ABD Ukrayna'ya güvenlik garantisi ve ekonomik yardım sözü vermiş, bu yardımların toplamı 2011'e kadar 3 milyar dolara ulaşmıştır. İki ülke arasında 2008'de Stratejik Ortaklık tesis edilmiştir. Bu girişimle savunma ve güvenlik, nükleer silahların yaygınlaşmasının engellenmesi, ekonomik ve ticari konular ile kültürel ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir (United States-Ukraine Charter on Strategic Partnership).

ABD Ukrayna'yı da 1993'de diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle birlikte SPP'ye dâhil ederek Kaliforniya ile eşleştirmiştir. Ayrıca ABD NATO'yu kullanarak Ukrayna'nın Rusya'nın yörüngesinden çıkarmaya çalışmıştır. Bu kapsamda 1994'te Pfp üyeliği ile 1997'de NATO-Ukrayna Komisyonu teşkili önemli adımlar olmuştur. Bu adımlarla Ukrayna NATO üyeliğine yaklaştırılmaya çalışılmıştır. ABD, NATO girişimleri ile eş zamanlı olarak AB'nin girişimlerini de desteklemiştir. Diğer bir ifadeyle ABD, Ukrayna'nın Rusya kontrolünde kalmamasını, AB ve NATO ile bütünleşmesini amaçlamaktadır. ABD yardım ajansı USAID 1991-2011 arasında Ukrayna'ya 1.8 milyar dolar yardım yapmıştır (USAID Ukraine, About Ukraine). USAID, tarım, demokrasi, insan hakları ve yönetim, ekonomik kalkınma, çevre ve iklim değişikliği, küresel sağlık, bilim ve teknoloji olmak üzere bir devletin temel alanlarında yardım ve destek faaliyeti yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle ABD yumuşak güç unsurlarını kullanarak yüzü batıya dönük bir Ukrayna devleti ve ulusu inşa etmeye çalışmaktadır.

ABD'nin 2004 Turuncu Devrimi'ndeki rolü her zaman tartışmalı bir konu olmuştur. ABD yardım ajansı USAID ve STK'ların rolü önceki bölümlerde vurgulanmıştır. İddiaların ötesinde ABD'nin 2004 sonrası iktidara gelen yönetime destek verdiği görülmüştür. Diğer taraftan, ABD 2010'da Yanukoviç'in başkan olarak seçilmesinden memnun olmamasına rağmen özellikle nükleer silahsızlanma ve enerji konularında işbirliğini devam ettirmiştir (Woehrel 2014: 10). Ancak 2011'de Timoşenko'nun hapis cezasına çarptırılmasından rahatsızlık duymuştur. Bunu demokrasi ve hukukun üstünlüğünün zarar görmesi olarak değerlendirmiştir (Woehrel 2014:10).

ABD, 2014 Şubat'ında Yanukoviç rejiminin çökmesine başlangıçta temkinli bir olumlulukla yaklaşmıştır. Krizin ilk günlerinde şiddetin durdurulması, anayasal değişiklikler yapılması, koalisyon hükümeti kurulması ve

erken seçimler yapılmasını dile getirmiştir. Ayrıca Ukrayna'nın geleceğine halkın karar vermesi gerektiğini ifade etmiş, demokratik yapısına ve toprak bütünlüğüne vurgu yapmıştır (Woehrel 2014: 12).

ABD'deki siyasi çevreler Ukrayna'da oynanması gereken rol konusunda farklı düşünmektedir. Bazıları Ukrayna'nın ABD için stratejik öneminden bahsederken, diğerleri Ukrayna'nın ABD için önemini küçümsemekte ve Ukrayna iç dengelerinin batı yanlısı bir dönüşümü mümkün kılmadığını, bu nedenle ABD ve AB'nin daha fazla baskı yaparak ülkeyi bölünmeye götüreceği politika izlememesi gerektiğini dile getirmektedirler.

ABD aynı zamanda Ukrayna krizinin Rusya tarafından "sıfır toplamlı bir oyun" olarak görüldüğünün farkında olarak temkinli yaklaşmaktadır. Tek çıkar yol Rusya ile işbirliği fırsatlarını aramak olarak görülmektedir (Woehrel 2014:12).

ABD son zamanlarda genellikle Avrasya olaylarından uzak kalmaktadır. Orta Asya Cumhuriyetlerindeki gelişmelerde sessiz kalmış, Gürcistan'a askeri müdahaleye karşı beklenmedik şekilde temkinli tepki göstermiştir. Bu husus, "gerek Avrasya zemininde gerekse küresel konumda ABD-Avrupa ilişkisinin yeni bir rotaya girdiği" şeklindeki 2000'li yılların başında yapılan tespitleri destekler türden gelişmeler olarak da karşımıza çıkmaktadır (Erol 2004: 20). Ancak Ukrayna krizinde giderek daha aktif bir politika emareleri görünmektedir. Bunun birkaç nedeni olduğu değerlendirilmektedir. Öncelikle ABD, Ukrayna krizinin Avrupa'da mevcut dengeyi bozmasından ve Avrupa'nın güvenliğini tehlikeye sokmasından endişe etmektedir. Diğer taraftan Rusya ile gerginleşen ikili ilişkilerin etkisi de önemli görülmektedir. Gürcistan'a askeri müdahale, Edward Snowden olayı ve Suriye'de Esad rejimine verilen destek gibi önemli konularda savunmada kalan ABD, Ukrayna krizini Rusya'yı savunmaya zorlamak ve uluslararası kamuoyu nezdinde zor durumda bırakmak için fırsat olarak görüyor olması da olasıdır.

Geleceğe Yönelik Öngörüler

Ukrayna krizi kendi iç dinamiklerinin yanında yukarıda kavramsallaştırılan jeopolitik bağlamda; ABD, AB ve Rusya gibi üç büyük gücün mücadelesinde "Doğu Avrupa'da büyük oyun" özellikleri taşımaktadır. Tarihsel süreçte benzer mücadeleler on yıllarca devam etmiş ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Makalenin bu bölümünde Ukrayna krizinin çok boyutlu yansımaları geleceğe yönelik öngörüler yapılarak tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu kapsamda öncelikle ulusal ölçekte ortaya çıkabilecek olası gelişmelerin ve değişimlerin tahmin edilmesi gerekmektedir.

En azından bir asırlık bir tarihsel süreçte olgunlaşan ülkenin doğu ve güneyi ile orta ve batısındaki siyasi konumlanış farklılıklarının ortadan kalkması ve homojen bir Ukrayna ulusunun inşasının çoklu dinamiklerin etkisinde şekillenmeye devam edeceği görülmektedir. Bu bağlamda Ukray-

na içinde jeopolitik hatlarla örtüşen toplumsal kutuplaşmanın, bölgesel aktörlerin politikalarından etkilenerek gittikçe belirginleşmesi ve ulus inşasını engelleyici bir dinamik olarak çalışması da mümkündür.

Ulus inşasının en önemli aşamalarından biri olan demokratik devlet inşası sürecinin başarıyla yürütülebilmesi dış aktörlerin farklı politikalarından etkilenmeye ve dış aktörlerle sıkı ilişki içinde olan başta oligarklar olmak üzere iç aktörler arasındaki güç dengesinin kurulmasına bağlıdır. Güç dengesinin nasıl kurulacağı ve hangi ittifak şekillerinin hayata geçirileceğinin devlet inşası üzerinde önemli etkileri olacaktır.

Rusya, ABD ve AB arasında uzlaşma olmadığı sürece Kiev'de teşkil edilecek bir yönetimin ülkenin her köşesinde meşruiyet kazanması, otorite tesis etmesi ve kamusal hizmet sağlaması ciddi zorluklar içermektedir. Bu üç boyutta ortaya çıkabilecek zafiyet ise ülkeyi yıllar içerisinde başarısızlığa ve parçalanmaya götürme potansiyeli taşımaktadır.

Bu koşullar altında Ukrayna görünür bir gelecekte bir taraftan Rusya ile AB arasında bir bölgesel güç mücadelesine diğer taraftan Rusya ile ABD arasında küresel bir rekabetin enstrümanı olmaya, dolayısıyla kriz sarmalından kurtulmamaya aday ülke olarak görünmektedir.

Bu kapsamda Ukrayna'nın bir süre daha yeni patrimonial özellikler taşıyan devlet sisteminden tam olarak kurtulamayacağı, önümüzdeki seçimlerin de öncekilerde olduğu gibi istikrarsız yapıların devamını sağlayacağı tahmin edilmektedir.

Kırım'da yaşanan gelişmeler ve Rusya'nın yönlendirmesiyle ortaya çıkan self-determinasyon talepleri; bir taraftan başta Kosova olmak üzere Balkanlar'da ABD ve AB yönlendirmesiyle BM-NATO güvenlik şemsiyesinde self determinasyon hareketlerine cevap olarak, diğer taraftan Ukrayna'nın önümüzdeki dönemdeki dış politikasının Rusya'nın çıkarlarını dikkate alacak tarzda şekillenmesinde önemli bir koz olarak kullanılmaktadır. Rusya Kırım'ın Ukrayna egemenliğinde kalması karşılığında yeniden tasarlanan yönetimde Rus nüfusun ve etkisinin dikkate alınmasını, Sivastopol'un kullanmaya devam etmeyi garanti altına almayı hedeflediği düşünülmektedir.

Kırım'da ayrılıkçı hareketin, gelecekte ihtiyaç duyulduğunda Rusya tarafından Abhazya ve Güney Osetya ile Moldova'da Trans Dinyester'de gündeme getirilmesi olasılık dışı değildir. Ancak benzer adımların Kuzey Kafkasya'da kendisine karşı atılması da mümkündür. Self determinasyon kavramının Avrasya'da dış politika, bölgesel ve küresel mücadele enstrümanı olarak kullanılmasının Türkiye'ye de Kürt sorunu bağlamında etkilerde bulunması olasıdır. KKTC bağlamında nasıl etkiler yaratacağı ise Doğu Akdeniz ve Avrasya'daki güç dengesi ile Türkiye'deki iç siyasetin yönüyle bağlantılı olacaktır değerlendirilmektedir.

Ukrayna krizini, bir boyutuyla ABD ve Rusya arasında bir süredir Ortadoğu genelinde süren, Suriye krizi ile sertleşen, Rusya-Mısır ilişkisiyle farklılaşan güç mücadelesinde yeni bir cephesi açılması bağlamında da görmek

gerekmektedir. Bu mücadelenin Türkiye'yi ilgilendiren iki boyutu ortaya çıkıyor.

Öncelikle, Rusya'nın karşı hamle olarak İran ve Suriye ile arasındaki ilişkileri biraz daha sıkılaştırmasının ve buna dönemsel dinamikler nedeniyle Irak ve Mısır'ın da eklememesinin Türkiye'yi zor durumda bıraktığını saptamak gerekiyor. Bu dinamiğin ardışık etkilerini ise Türkiye'nin, Katar gibi Körfez ülkelerine siyasi ve ekonomik olarak bağımlılığının artması, iç siyasette kırılma eğiliminin hâkim olduğu bir dönemde Kıbrıs sorunu başta olmak üzere Doğu Akdeniz'de yeniden tasarımlara karşı güçsüz bir durumda yakalanması olarak formüle etmek mümkündür.

Ukrayna krizinin uzun vadeli önemli yansımalarından birisi enerji jeopolitiğidir. AB'nin Rusya doğalgazına bağımlılığı ve Rusya'nın Avrupa'nın bir bölümündeki enerji dağıtım altyapısı üzerindeki artan kontrolü batı açısından uzun dönemli bir tehdit olarak algılanmaktadır. Rusya'nın AB'nin petrol ve doğalgaz ithalatındaki payı gerçekte yüzde 25'tir. Ancak bazı Doğu Avrupa ülkeleri petrol ve doğalgaz olarak tamamen Rusya'ya bağımlıdır. Bağımlılığın tek taraflı ve yoğun, jeopolitik mücadelenin sert olduğu ortamlarda enerji kaynakları ekonomik değerin ötesinde bir içerik kazanmaktadır. Rusya'nın 2020 Ulusal Güvenlik Stratejisi, Rusya'nın kaynaklarını küresel etkinlik için önemli bir faktör olduğunu vurgulamaktadır (RNSS 2020, www.scrf.gov.ru). Ancak bu bağımlılık tek taraflı değil iki taraflıdır. 2011'de Rus doğalgazının yüzde 53'ü Avrupa'ya yüzde 30'u BDT ülkelerine gitmektedir. BDT ülkeleri ödemeler konusunda istikrarsızdır (Nichol 2014:40). AB ise bu konuda istikrarlı ve sorunsuzdur.

2009'da yaşanan doğalgaz krizleri Rusya ve AB ülkelerini alternatif hatlara yöneltmiştir. 2011'de Gazprom Almanya'ya Baltık denizi altından geçen Kuzey Akım'dan gaz vermeye başlamış, Rusya ilave iki hat yapılmasını teklif etmiş ancak Almanya Rusya'ya bağımlılığı daha fazla artırmamak için bunu reddetmiştir. Almanya Rus teklifi yerine, Rus topraklarından geçmeyen, Azerbaycan ve Orta Asya'dan gazı Avrupa'ya taşıyacak Güney Koridoru projelerini desteklemektedir. Azerbaycan Şah Deniz-2 rezervlerini Türkiye-Yunanistan-İtalya bağlantısıyla Avrupa'ya taşıyacak boru hattını tercih etmektedir. Ancak bu hat ancak 2019'da işletmeye açılabileceği gibi kapasitesi de yetersizdir. Dolayısıyla bağımlılığı azaltmayacağı düşünülmektedir. Güney Koridoru'nda başta Nabucco olmak üzere diğer projelerin hayata geçirilmesinde ise ciddi sıkıntılar söz konusudur.

AB'nin bu hamlelerine karşı Rusya'nın ana amacı ise Avrupa'nın çabalarını baltalamak olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkmen gazını Avrupa'ya taşıyacak Trans Hazar boru hattını şimdilik engellemeyi başarmıştır. Ayrıca İtalya ile anlaşarak Karadeniz'in altından geçen Güney Akım projesini hayata geçirmiştir. Bu projeye Sırbistan, Slovenya ve Macaristan da katılmıştır. Güney Akım 2015 sonunda hizmete açıldığında Rusya'nın Ukrayna altyapısına bağımlılığı azalacak, hatta boru hatlarının uygun fiyat-

larla satın alınması için koz olarak kullanılabilir. AB ise Rus gazına bağımlılığı artıracığı için Güney Akım'a zorluk çıkararak engellemeye çalışmaktadır.

Diğer taraftan Orta Doğu ve Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Rus toprakları dışından Avrupa'ya taşınması önemli seçenekler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu seçeneklerin hayata geçirilebilmesi Doğu Akdeniz'de uzun dönemli istikrar sağlanması bağlamında İsrail-Türkiye, Kıbrıs sorunu, Ortadoğu Barış Süreci, Suriye krizi, Kürt sorunu ve İran'ın nükleer programı anlaşmazlığında ilerleme sağlanmasına bağlıdır. Bu sorunların çözümünde Rusya'nın dışlanarak başarı sağlanmasının zorlukları ise sürdürülecek mücadelenin karmaşık yapısına işaret etmektedir. Ancak alternatif enerji hatları inşasında başarı sağlandığında Avrupa'da Rus doğalgazına talebin dolayısıyla fiyatların düşmesi kaçınılmaz görülmektedir. Temel ihracat gelirinin önemli bir kısmını doğalgaz oluşturan Rusya'nın böyle bir gelişmenin olumsuz etkilerini derinden hissedeceği açıktır. Böyle bir gelişmeye karşı Rusya'nın da enerji pazarını çeşitlendirmeye yönelmesi ve Doğu Asya'da Çin, Japonya ve Güney Kore'ye ağırlık vermeye çalışması olasıdır. Bu bağlam içinde önümüzdeki küresel mücadelenin enerji üzerinden yoğunlaşarak devam edeceği görülmektedir. Bu mücadele sürerken yeni ittifakların kurulmasını dikkate almak gerekmektedir.

SONUÇ

Ukrayna, 2013 sonlarından başlayarak 2014 Şubat ayında olgunlaşan ve dünya gündemini işgal etmeye başlayan yeni bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizin görünür nedeni, Yanukoviç yönetimi tarafından AB ile Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmaması ve Rusya ile daha yakın ilişkilerin tercih edilmesi olarak ortaya çıkmıştır. Krizin başlangıcından itibaren hükümetin krizi yönetememesi ve güvenlik güçlerinin aşırı şiddet kullanımı diğer faktörlerle birlikte kapsamı ve yoğunluğu artıran kolaylaştırıcı nedenler olarak görülmektedir.

Bu makalede Ukrayna'daki kriz, yukarıdaki başlatıcı ve kolaylaştırıcı faktörlerin ötesinde köklerini tarihsel, sosyo- kültürel, ekonomik, psikolojik, kurumsal, jeopolitik ve uluslararası boyutlardan alan kapsamlı ve çok boyutlu bir çatışma olarak görülmektedir. Ukrayna krizinin belirgin özelliklerinden birisi, 1990'lardan itibaren günümüze kadar hâkim olan sürekli istikrarsızlığın ve kırılganlığın, 2004 Turuncu Devrim'in on yıl sonrasında tekrar kontrol dışına çıkarak yoğun şiddet ve çok boyutlu etkiler üreten ciddi bir krize dönüşmesidir.

Ukrayna'nın tarihsel arka planının ortaya koyduğu en önemli dinamik ulusal kimliğin gelişmemiş olması, tamamlanmamış ulus inşası ve devletin yeni patrimoniyal özellikler taşımasıdır. Bu durum Ukrayna devletinin SSCB sonrası 20 yılı aşkın sürede meşruiyet, otorite ve kamusal hizmet sağlama boyutlarında zafiyet yaşamasına neden olmaktadır. Bu zafiyet bir taraftan

krizlerin kısa sürede tırmanarak şiddet içeren çatışmalara dönüşmesine neden olurken diğer taraftan bölgeselleşmelerine de yol açmaktadır.

Ukrayna'da etnik ve dinsel hatlardan ziyade jeopolitik hatlara ve AB ve Rusya arasındaki etki mücadelesine denk düşen demografik farklılaşmanın, ulusal kimliğin ve modern Ukrayna ulusunun inşasında önemli bir engel olduğu görülmektedir. Yaşanan krizde Ukrayna ekonomisinin Rusya'ya bağımlılığı ile oligarklar ve siyasi seçkinlerin ittifakı tarafından kontrolü diğer önemli bir faktördür.

Rusya'nın son dönemlerde yakın çevresinde ulusal hareketlere karşı kendine yakın nüfus ile sahip olduğu enerji kaynaklarını dış politika vasıtası olarak kullanma gayretleri Ukrayna özelinde tahrip edici etkiler doğurmaktadır.

AB ve ABD'nin 1991 sonrasında başlayarak Sovyet Sonrası Alanı doldurma ve eski SSCB ülkelerini Avrupa-Atlantik yapılarına bütünleştirme çabalarının Rusya'nın tehdit algılamasındaki payı büyüktür. Rusya NATO ve AB'nin genişlemesi sınırlarına dayandıkça tehdidi yaşamsallaştırmakta, Gürcistan örneğine benzer şekilde Ukrayna'da da sıfır toplamlı oyun yaklaşımıyla hareket etmektedir.

Ukrayna çatışmasının önümüzdeki dönemde Doğu Avrupa'nın dışına taşacak yansımaları olması muhtemel görülmektedir. Bu kapsamda; AB açısından Rusya'ya enerji bağımlılığının azaltılması için Güney Koridor projelerine ağırlık verilmesi; Rusya açısından Güney Koridor'un baltalanması ve Doğu Asya'da yeni pazarlar bulunmaya çalışılması; ABD'nin AB ile müşterek olarak Doğu Akdeniz ve Ortadoğu kaynaklarının Rusya'yı dışlayarak Avrupa'ya ulaştırılması yeni rekabet ve mücadele alanlarına yol açabilecek yaklaşımlar olarak değerlendirilmektedir. Böyle bir mücadelenin Kıbrıs sorunu, Orta Doğu Barış süreci, İran'ın nükleer programı, Suriye krizi ve Kürt sorunuyla etkileşimi kaçınılmazdır. ABD'nin Doğu Asya ve Pasifik'e yönelmeye başladığı bu dönemde yukarıdaki bağlamın küresel boyutta yeni çatışma alanları ve işbirliği fırsatları yaratması da kaçınılmaz görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKÇORA Muzaffer (2008). "Ukrayna Seçimleri ve Kırım", *KÖKSAV e-bülten*.
http://www.koksav.org.tr/ebulden/ocak2008/080129_kok-eb_ck-akcora.pdf
- AKIN Ebru K. (2007). "Ukrayna'da Seçimler ve Sonrası: Bölünür mü, Bölünmez mi?", *Karadeniz Bülteni*, Sayı.6, Ekim 2007.
- ARMAOĞLU Fahir (2007). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 17. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul.
- "Avrasya Satranç Tahtasında Rusya'nın Dönüşümüne Yardımcı Olacak Jeopolitik Eksen:Ukrayna (1)", *Karadeniz Bülteni*, Sayı 3, Ocak 2007.

- BİLENER Tolga (2004). "Ulus Devlet Olma Sürecinde Ukrayna", Editör: BÜ-YÜKAKINCI Erhan, *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Phoenix Yayınları, Ankara, s.311-343.
- BRZEZINSKI Zbigniew (2005), *Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri*, Çev Yelda Türedi, İnkilap Yayınları, İstanbul.
- CAN Kevser (2008), "Avrupa Birliği'nin Ukrayna Politikası", www.avrupa.marmara.edu.tr/dosya/calisma%20gruplari/calismalar_komsuluk/calisma1.pdf, (21.10.2009)
- CIA World Factbook (2014), CIA İnternet Sayfası, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>/(10.03.2014)
- Corruption Perception Index 2013, Transparency International, <http://www.transparency.org/country#UKR>(11.03.2014)
- DAVUTOĞLU Ahmet (2003), *Stratejik Derinlik*, 14. Baskı, Küre Yayınları, İstanbul
- DEİK Ukrayna Ülke Bülteni (2012), <http://www.deik.org.tr/Contents/FileAction/2593>
- "Economist Intelligence Unit Reprt 2014(EIU Report 2014)", February 2014,<http://store.eiu.com/product.aspx?pubid=1110000911&pid=5000205&gid=1110000911>(09.03.2014)
- EROL Mehmet Seyfettin ve AMİRBEK Aidarbek (2011). "Avrasya'da Yeni Tehditler ve Güvenlik Arayışları: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Geleceği", Editör: EROL Mehmet Seyfettin, *Türk Dış Politikasında Strateji Arayışları: Türkiye'nin Güncel Güvenlik Sorunları, Ülkeler, Bölgeler, Örgütler*, Barış Kitap, Ankara, s. 313-335.
- EROL Mehmet Seyfettin (2004). "Türkiye'nin AB Sürecinde Avrasya Politikası: Niçin ve Nasıl Bir İşbirliği?", *Avrasya Dosyası*, Cilt 10, Sayı 2, Yaz 2004, 5-39.
- ERTAN Fikret (2008). "NATO, Rusya, AKKA, Gürcistan ve Moldova", <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=677262>, (02.02.2014)
- "EU member countries", European Union İnternet Sayfası, <http://europa.eu/about-eu/countries/member-countries/>(09.03.2014)
- Failed State Index, Fund For Peace, <http://ffp.statesindex.org/>(06.03.2014)
- Food and Agriculture Organisation of the United Nations (FAO) (2014), *World Food Situation*, 06.03.2014., <http://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/en/>(08.03.2014)
- HART, B.H. Liddell (1973). *History of the Second World War*, Pan Books Ltd., UK
- KARACA Kutay (2008). "Güç Mücadelesi Arasında Ukrayna", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 12, Aralık 2008, s.77-97.

- KUZİO Taras (2007). "Oligarchs, Tapes and Oranges: Kuchmagate to the Orange Revolution", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, sayı 23, cilt 1. ss.35-56.
- KUBİÇE Paul (2008), *The History of Ukraine*, Greenwood Press, USA.
- MACKINNON Mark (2009). *Yeni Soğuk Savaş: Renkli Devrimlerin Sırrı*, (Çev.) Emel Lakse, Destek Yayınevi, İstanbul.
- MALYĞINA Katerina (2010). "Ukraine as a neo-patrimonial state: Understanding political change in Ukraine in 2005-2010", *SEER Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 1/2010, ss.7-17.
- MARTİNSEN Kaare Dahl (2002). "The Russian-Belarusian Union and the Near Abroad", *Norwegian Institute for Defence Studies*, "NATO Member Countries", NATO İnternet Sayfası, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52044.htm(08.03.2014)
- NICHOL Jim (2014). "Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests", *USA Congressional Research Service (CRS) Report*. "Official Journal OF the EU", 24 June 1999, L157/1, [http://www.europa.eu\(01.03.2014](http://www.europa.eu(01.03.2014)
- OLÇAR Kemal (2007). *Karadeniz Politikaları ve Türkiye-Ukrayna Stratejik İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- "Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA) Ukrayna Ülke Raporu", OKA İnternet Sayfası, <http://www.oka.org.tr/ulkeraporlarivecalismaziyaretleri-raporlari.asp>
- "PFP Signatures", NATO İnternet Sayfası, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm(08.03.2014)
- PURTAS Fırat (2005). *RF Ekseninde BDT*, Platin Yayınları, Ankara, 2005.
- "Russia's National Security Strategy to 2020 (RNSC 2020)", <http://rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to2020> (28.02.2014)
- SUBTELNY Orest (2000), *Ukraine: A History*, University of Toronto Press, London, UK.
- SAMOKHVALOV Vsevolod (2007), "Relations in the Russia-Ukraine-EU Triangle: "Zero-Sum Game" or not?", *EU Institute for Security Studies*, Occasional paper No.68.
- "State Partnership Program", EU Command İnternet Sayfası, <http://www.eucom.mil/key-activities/partnership-programs/national-guard-state-partnership-program>(08.03.2014).
- SUSHKO Oleksandr, Olena Prystayko (2006), "Western Influence", Editör: ASLUND, Anders ve Michael McFaul, *Revolution in Orange*, Carnegie Endowment Press, ss.125-144.
- "The Radical Ukrainian Group Right Sector", *Die Welt*, 22.02.2014, http://www.welt.de/newsticker/dpa_nt/infoline_nt/thema_nt/article

- 125103098/Die-radikale-ukrainische-Gruppe-Rechter-Sektor.html(09.03.2014)
- “Ukraine Economic Links with Russia and the EU (2013)”, *The Economist Intelligence Unit*, 11 October 2013.
- “Ukraine Elections Results-UER (2012)”, <http://www.pravda.com.ua/articles/2012/10/29/6975859/>(03.03.2014)
- “USAID Ukraine, About Ukraine”, <http://www.usaid.gov/where-we-work/europe-and-eurasia/ukraine>
- “US relations with Ukraine (2013)”, US Department of State Fact Sheet, 30 July 2013, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3211.htm>(07.03.2014)
- “United States-Ukraine Charter on Strategic Partnership”, 19 December 2008, <http://www.state.gov/p/eur/rls/or/142231.htm>(04.03.2014)
- WILT Alan F. (1981). “Hitler's Late Summer Pause in 1941”, *Military Affairs*, Vol. 45, No., ss.187–191.
- WOEHREL Steven (2014). “Ukraine: Current Issues and U.S. Policy”, *USA Congressional Research Service (CRS) Report RL33460*.